

Emil MOISE

Din experiența unui profesor de educație civică de liceu sau despre cum poți utiliza cu folos pasaje din Molitfelnic

În școlile din România, educație sau cultură civică se predă în clasele a III-a, a IV-a, a VII-a, a VIII-a și în clasa a IX-a în Școlile de Arte și Meserii (care au înlocuit școlile profesionale). Abordările sunt însă preponderent *academice* (cu excepția câtorva exerciții și aplicații). Nu există încă o disciplină obligatorie de educare a cetățeniei participative. Se predă, în schimb, în majoritatea cazurilor obligatoriu (deși contrar legislației în vigoare¹) disciplina *Religie*, care este una preponderent practică: copiii se roagă la începutul și la sfârșitul orei, cântă *Prohodul* sau altele asemenea, asistă la slujbele religioase ținute ilegal în incinta școlilor publice sau, de multe ori, sunt obligați, evident tot ilegal, să meargă la biserică.

În ciuda absenței unor ore de cetățenie participativă, de câte ori am solicitat implicarea voluntară a elevelor/elevilor din școlile în care am predat, dar și din celelalte școli din județ, în diverse acțiuni civice, s-au oferit foarte mulți copii² și au fost foarte încântați de ceea ce au realizat.

Ca profesor de discipline socio-umane nu poți să nu atragi atenția elevelor/elevilor asupra nenumăratelor cazuri de încălcări ale drepturilor și libertăților ființei umane, la care asistăm cotidian. Nu poți să nu le atragi atenția, printre altele:

- asupra reclamelor sau promoțiilor cu caracter sexist cum a fost, ca să iau doar unul din miile de exemple, cea finanțată din bani publici (!) în care eram îndemnați să mergem la vot pentru că la vot mergeau și femeile; iar acestea, în imagine, erau reprezentate de o femeie care conducea și parca în mod repetat greșit o mașină³;
- asupra intoleranței manifestate față de cei de altă orientare sexuală decât heterosexuali⁴;
- asupra intoleranței manifestate față de romi;

¹ Conform căreia *Religia* este disciplină facultativă.

² Din februarie până în martie, acest an, au fost implicate/implicați în două acțiuni, la nivel de județ, privind drepturile copilului peste 500 de eleve/elevi.

³ A fost o surpriză șocantă să aflu, după vreo 10 telefoane date la diferite firme și televiziuni, că promoția era comandată și plătită de Agenția pentru Strategii Guvernamentale. La câteva luni, președintele Agenției, Vasile Dâncu, care între timp fusese *avansat* în Parlament, a ținut un discurs împotriva discriminării, însă nu am auzit să fi dat înapoi la buget banii plătiți pentru acea promoție vădit ilegală sau măcar să-și fi cerut scuze în primul rând femeilor.

⁴ În cadrul unui consiliu profesoral din școlile în care am predat, unul dintre cei trei preoți care predau *Religia* a pus în discuție apartenența mea confesională și orientarea sexuală: „cred că dl. Emil Moise este *gay* (de fapt, a zis «homosexual») și nu știm dacă este creștin-ortodox”.

– asupra prezenței simbolurilor religioase (ortodoxe) pe pereții tuturor claselor sau cancelariilor, simboluri care, prin prezența lor obstinantă pe pereții instituțiilor publice de învățământ, aduc atingere libertății de conștiință a copiilor.

Este interesant de observat că reacțiile copiilor diferă în funcție de categoriile de discriminare prezentate și în funcție de nivelul de pregătire școlară. Este plăcut să constați că majoritatea copiilor condamnă discriminările împotriva femeilor și râd de cei care concep reclame precum cea amintită mai sus sau de cei care scriu articole precum cel publicat de C.T. Popescu, „Femeia nu e om”⁵. La fel, în cazul discriminărilor împotriva romilor, copiii acceptă că romii ar trebui să aibă șanse egale. În cazul discriminărilor și al intoleranței pe motive religioase sau pe motive de orientare sexuală, există însă rețineri din partea elevilor/elevelor din mediul rural, din învățământul profesional (Ș.A.M.), ca și din partea unora din elevii/elevele din mediul urban. De asemenea, deși acceptă egalitatea de șanse dintre bărbați și femei, grupul celor care consideră că în biserică bărbații *pot* avea mai multe drepturi decât femeile se distinge în funcție de aceleași două caracteristici: mediul din care provin și nivelul pregătirii școlare. Este probabil și un efect al predării orei de Religie unde, conform sondajelor efectuate, profesorii le spun adesea copiilor: „Dumnezeu îi iubește numai pe ortodocși”, „Dacă la ușă sună reprezentanți ai Martorilor lui Iehova să nu deschideți”, „Să nu intrați în bisericile adventiste sau baptiste ș.a.m.d.”, „Să nu citiți cărți oferite de neoprotestanți”⁶, „În comparație cu ortodocșii, neoprotestanții practică în mod greșit botezul”, „Dumnezeu a creat întâi bărbatul” ș.a. Astfel de afirmații, transmise uneori prin manuale de Religie în instituțiile publice de educație, contravin legislației învățământului și legislației privind combaterea discriminării și (deși nu se întâmplă) ar trebui sancționate.

Un exemplu similar, deși ceva mai subtil și nici pe departe singurul, am întâlnit zilele trecute în zona publicistică⁷. Cazul se diferențiază însă de cele de mai sus prin două elemente: (a) discursul nu este unul constrâns de apartenența la o funcție sau instituție publică, ceea ce îi dă o mai mare libertate în exprimare, însă nu îl face mai puțin sancționabil deontologic, și (b) este concentrat pe atacul drepturilor la egalitatea de șanse, problema confesională trecând, la scurtă distanță, în plan secund.

Într-un articol din cotidianul *Ziua*, scriitorul Dan Ciachir, după ce declară cu suficiență că „adevărata spovedanie este cea practică în țările ortodoxe și catolice”, ne anunță că, la braț cu ateismul, frigiditatea este principala caracteristică a feministelor. Deși ar accepta (unele dintre) scopurile mișcării feministe, autorul consideră că mijloacele acestora nu sunt adecvate, deoarece nu sunt bazate pe caracteristicile feminine. Femeinitatea ar însemna „gingășie, sensibilitate, cuviință, maternitate și iubire dusă până la sacrificiu pentru copii, asumarea durerii”, instrumente cu care femeile ar trebui să lupte împotriva *creaturilor șterse, cu multe*

⁵ Cristian Tudor Popescu, *Femeia nu e om*, în volumul *Timp mort*, Ed. Polirom, Iași, 1998. În 1997 acest articol a fost publicat și în săptămânalul unde autorul deținea funcția de redactor șef, în *Adevărul literar și artistic* din 10 martie 1998, p. 1.

⁶ Zilele trecute am primit sesizări în care ni se spunea că în unul din satele din Buzău, preotul ortodox le cere oamenilor cărțile oferite de celelalte confesiuni din localitate și le aruncă în foc, în sobă.

⁷ Dan Ciachir, *Frigiditate și ateism*, în *Ziua* din 12 octombrie 2005.

*obiceiuri proaste, care mint, înșeală, sunt foarte vanitoase, dar care sunt mai puternice, mai rapide, cărora le place să vâneze și să omoare animale, n-au pic de înțelepciune și fac tot felul de chestii copilărești ca aruncarea unei mingi încoace sau încolo sau bătaia*⁸.

Trimiterile lui Dan Ciachir sunt de natură religioasă – creștină se înțelege, ortodoxă, evident. Dacă modelul comunist repudiat de autor era o reacție împotriva feminității ce avea ca scop *masculinizarea femeii prin practicarea unor meserii bărbătești*, adică femeile „trecute, stătute, țepene, pieptănate invariabil cu coc” – și ni se amintește de Ghizela Vass, Alexandrina Găinușă, Suzana Gâdea sau Aneta Spornic – scriitorul ne propune un alt model, Maica Domnului, ca etalon al feminității.

Asocierea brută a modelului comunist cu feminismul nu este însă corectă. Ceaușescu milita împotriva discriminării între sexe cerând tratarea oamenilor nu ca bărbați și femei, ci ca membri de partid: „Dacă vorbim de crearea condițiilor de deplină egalitate între sexe, aceasta înseamnă că trebuie să-i tratăm pe toți oamenii nu ca bărbați și femei, ci în calitatea lor de membri de partid”⁹. Pe de altă parte, nu toate cetățenele și nu toți cetățenii României *beneficiau* de această „calitate”. Prin art. 26 al *Constituției* din 1965 se crease o clasă de cetățeni privilegiați, membrii Partidului Comunist Român fiind considerați *cetățenii cei mai avansați și mai conștienți ai societății*, deși „recrutarea lor se făcea nu pe bază de criterii de valoare, ci pe bază de adeziune. Ceea ce implica nu valoare, ci oportunism”¹⁰.

Explicația nu mi se pare nici măcar coerentă. Nu știu câte feministe (frigide!) cunoaște personal Dan Ciachir, cum nu știu dacă *Maica Domnului* a fost sau nu frigidă, dar dacă autorul nu este de acord cu modelul comunist de promovare a *frigidității*, nu este foarte clar cum ne propune un model de femeie care, în opinia domniei sale – preluată de la *teologi* – „a născut fără durere pentru că nu a conceput în plăcere”.

Una din sursele de inspirație ale lui Dan Ciachir, pe care ne-o dezvăluie într-un alt articol¹¹, este Molitfelnicul. Ca să fie și mai clar, autorul citează un pasaj din capitolul dedicat Spovedaniei. Se pare însă ca Dan Ciachir nu este chiar atât de ortodox pe cât încearcă să ne convingă. În primul text afirmă că „activistelor feminismului le lipsește (...) unda unui parfum bine ales (...)”, iar citatul din Molitfelnic este redat trunchiat în articolul din 19 octombrie 2005, partea lipsă fiind tocmai aceea în care preotul întreabă femeia dacă nu se unge „cu alte feluri de mirosoare”¹². Iată, așadar, că îi plac și lui Dan Ciachir lucruri interzise de *Ăl-de-sus* și nici măcar nu este feminist.

⁸ Adjectivele din finalul paragrafului sunt scrise cu italice fiind preluate din textul unei *Biblie* imaginare în care, poate că mai aproape de adevăr, prima ființă umană creată a fost Eva. A se vedea *Ina Curic*, Despre atacuri, supape și soluții, *AnAlize* nr. 11. Tematica numărului este umorul la femei, cu femei, despre femei.

⁹ *Nicolae Ceaușescu*, Opere alese, Ed. Politică, București, 1982, p. 479.

¹⁰ *Eleodor Focseneanu*, Istoria constituțională a României, 1859–1991, Ed. Humanitas, București, 1998, p. 123.

¹¹ Cu tertipuri măsluite, la Judecata de Apoi, în *Ziua* din 19 octombrie 2005 (editorial).

¹² *Molitfelnicul*, București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1998, p. 59.

Dacă numai atât ne oferă Dan Ciachir din Molitfelnic, putem totuși să-l recomandăm în cazul în care ar dori să sprijine mișcarea feministă. Pentru că tot în Molitfelnic și tot fără subtilitate analitică ar fi găsit și pasaje în care putem afla că în Biserica Ortodoxă nu se cere consimțământul explicit al miresei/mirelui la căsătorie, femeii i se cere supunere, *plecare* și ascultare față de bărbat, *cap* al familiei – condiție considerată necesară temeiniciei familiei – la naștere femeia este considerată murdară pentru că a adus pe lume un copil, practica bisericească ortodoxă interzicând femeii lăuze să intre în biserică până nu i se citesc *molitfele de curățire* – a întinăciunii cea trupești și a necurăției sufletului. Molitfele se citesc și pentru toți cei care s-au atins de femeia lăuză, iar rânduiala botezului continuă această linie sexistă, copilul de sex masculin fiind trecut prin altar, iar cel de sex feminin fiind dus doar până la ușile acestuia. Abia în practica privind înmormântarea Molitfelnicul devine generos și cu femeile, generozitate de care femeile pot *beneficia* doar în lipsă, slujba recomandată fiind aceeași indiferent de apartenența de gen.

Pentru completarea tabloului, merită amintit și pasajul din Pravila Bisericească în care suntem învățați că: despre bărbatul care a preacurvit nu se spune ca el să fie lepădat de femeia sa, ci ea îl va ține și după ce a preacurvit; (...) chiar dacă ea a fost bătută și nedreptățită trebuie ca să rabde și mai mult ca să nu se despartă. Nicăieri nu s-a orânduit ca femeia să se despartă de bărbatul necredincios, chiar dacă el ar fi desfrânat, ci să rabde până la sfârșit. (...) Soțul trebuie să alunge pe soția sa preacurvă; cel ce va ține o femeie preacurvă este un om fără minte și nelegiuit (...) acestei orânduiei cu greu i se va găsi explicație, dar așa este obiceiul până acum¹³.

De multe ori, pasajele din *Biblie* sunt folosite pentru a condamna femeile la un statut secundar.

În finalul primului articol, din cele două articole menționate, Dan Ciachir deduce cauza însușirii Evei, de a fi ispititoare: libertatea personală, asumându-și drept premisă frigiditatea feministelor care nu mai ispitesc pe nimeni.

În principal, în direcția argumentării *egalității de esență* a bărbatului și femeii, există două reacții față de tensiunea creată între „adevărul” propovăduit în *Sfintele Scripturi* și faptul că aceste texte abundă de situații în care femeile sunt ignorate, oprite sau defăimate:

1. abandonarea *Bibliei* ca bază credibilă a sistemului de credințe religioase;
2. diverse abordări ale textelor religioase în care referirile la femei sunt unele pozitive:
 - 2.a. strategia remanentă, în care accentul este pus pe elementele pozitive referitoare la femei, în textele biblice;
 - 2.b. strategia inclusivă, a unificării perspectivei teologice;
 - 2.c. strategia reconstrucției, care utilizează materialul biblic, inclusiv părțile la care se aduc obiecții, fără a le accepta premisele.

Sunt foarte multe exemplele alternative care pot justifica cea de a doua abordare. Pentru a-i răspunde însă punctual lui Dan Ciachir, mă voi opri la una care face referire la Eva.

¹³ *Nicodim Sachelarie*, op. cit., 455, 456, p. 74; textele de referință sunt *Sf. Vasile*, 9, 21 și *I Corinteni* 6, 16; 7, 6, *Ieremia* 3, 1, *Proverbe* 18, 22-23.

Episcopul de origine rusă Jean Kovalevsky¹⁴ afirmă că Eva a putut fi *amăgită* pentru că a fost sinceră. Amintind, prin analogie, de rezerva mintală a cazuiștilor, *rezervatio mentalis*, bazată pe principiul „nu avem voie să mințim, putem însă să înșelăm”¹⁵, Kovalevsky ne redă metoda folosită de Satan care adoptă dialectica șireteniei. Știind că de la Eva nu poate primi decât un răspuns cinstit, șarpele o întreabă: „Dumnezeu a zis, El, oare, să nu mâncați roade din orice pom din rai?”¹⁶. Eva ar fi trebuit să răspundă doar: „Roadele din pomii raiului putem să mâncăm”¹⁷ și, conform interpretării lui Kovalevsky, dacă ar fi fost experimentată s-ar fi oprit aici¹⁸. Ea însă a continuat, permițând jocul șarpelui: „numai din rodul pomului celui din mijlocul raiului ne-a zis Dumnezeu, Să nu mâncați din el, nici să vă atingeți de el, ca să nu muriți”.

Astfel, Eva nu trebuie să fie acuzată, întrucât graba acesteia provine „din încredere, din integritatea și curățenia ființei sale”¹⁹. Satan trișează enunțând, într-un moment nepotrivit, doar un adevăr parțial, întrucât „Dumnezeu a făcut acest pom ale cărui roade urmau să fie mâncate când cei doi vor fi fost suficient de evoluți”²⁰.

Concluzia lui Kovalevsky este că, întrucât credulitatea *primordială* a inimii poate fi ușor păcălită, dată fiind lipsa ei de experiență, păcatul lui Adam îl întrece pe cel al Evei: „De aceea Hristos s-a întrupat bărbat, căci dacă păcatul Evei ar fi fost mai mare, s-ar fi întrupat femeie”²¹.

Conform construcției de gen dominante în creștinism, bărbații sunt activi, independenți, inteligenți, curajoși, puternici și mai aproape de divin decât ar putea fi femeile, care sunt considerate pasive, dependente, emotive, fără putere, mai aproape de trupesc și personal responsabile de rău și de păcat. Această încrângătură de considerații, deși în contradicție cu realitatea, a pătruns în mentalități, în doctrine, în slujbele religioase și în instituții. Cu ajutorul unor asemenea constructe au fost construite tradițiile și societatea în care trăim. Dar orice funcție posibil folosită ar fi avut acestea cândva, acum suntem din ce în ce mai conștienți de daunele pe care ele le provoacă și de responsabilitatea pe care o avem pentru a face ceva în legătură cu ele. Articolele lui Dan Ciachir cu preluările din Molitfenic pot fi utilizate, cu folos, drept contraexemplu în cadrul orelor de cultură civică sau la Dirigenție, atunci când vorbim despre toleranță.

Abia aștept reacția copiilor!

¹⁴ În 1920 pleacă în Franța unde, după studii la Institutul Sf. Sergie din Paris, întemeiază o confrerie religioasă purtând numele Sf. Fotie, patriarh al Constantinopolului. Este și fondator al unui Institut francez de teologie.

¹⁵ Cazuiștii considerau păcăleala un păcat ușor, spre deosebire de minciună care era un *păcat de moarte*.

¹⁶ *Facerea 3,1*.

¹⁷ *Idem, 3,2*.

¹⁸ *Jean Kovalevsky, Taina originilor, București: Anastasia, 1996, p. 148-150.*

¹⁹ *Idem, p. 148.*

²⁰ *Grigorie Teologul, apud Jean Kovalevsky, idem, p. 149.*

²¹ *Jean Kovalevsky, op. cit., p. 140.*